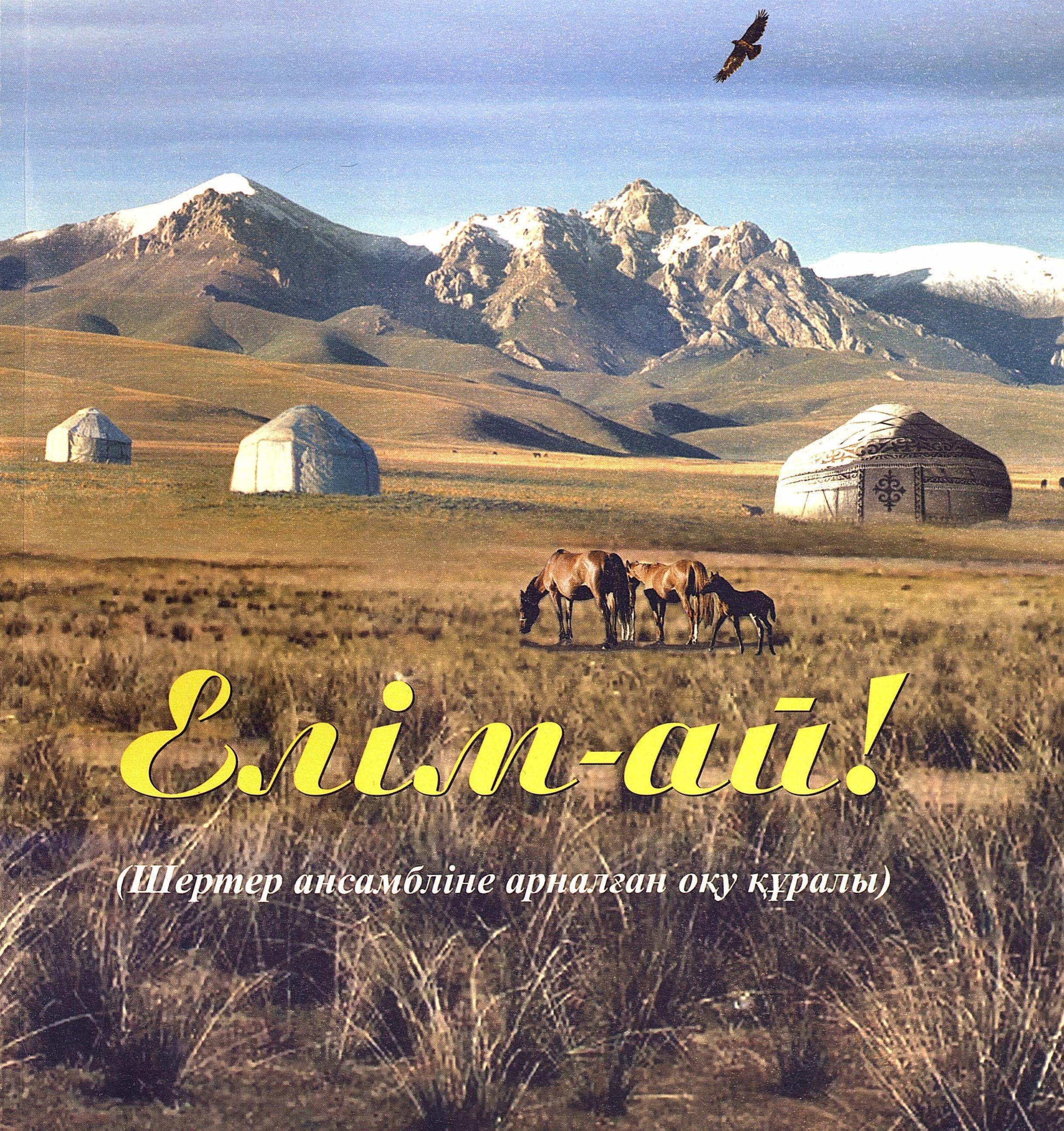

285.166.1к
Б 50

Қарасай Сайжанов
Мұқамбетқали Тналин
Шолпан Қорғанбекова
Алмат Сайжан

Елім-аій!

(Шертер ансамбліне арналған оқу құралы)

Eлім – ай!

(Шертер ансамбліне арналған оқу құралы)

Ансамблге лайықтап түсіргендер –
Қарасай Сайжанов
Мұқамбетқали Тналин
Шолпан Қорғанбекова
Алмат Сайжан

Астана, 2012 жыл

**ҚР Білім және ғылым министрлігі
ҚР Мәдениет министрлігі
Қазақ Ұлттық өнер университеті**

Пікір жазғандар:

П.Шегебаев –

өнертану ғылымдарының кандидаты, профессор

A.Сундетов –

Құрманғазы атындағы Мемлекеттік Ұлттық консерваториясының құрметті профессоры,
ҚР халық ағарту ісінің үздік қызметкері

Ж.Бегендіков –

Құрманғазы атындағы Мемлекеттік Ұлттық консерваториясының доценті,
ҚР – еңбек сінірген әртисі, дирижер

Ш.Асқаров –

ҚР халық ағарту ісінің үздік қызметкері, ҚР-нің мәдениет қайраткері, дирижер

Жинақты баспаға ұсынған:

Қазақ Ұлттық Өнер Университетінің ғылыми кеңесі

Ноталарды компьютерде терген және редакциясын қараған –

Карасай Сайжанов

E 50 «Елім-ай!» - шертер ансамбліне арналған оқу құралы / ансамблге лайықтап тұсіргендер:
Қ.Сайжанов, М.Тналин, Ш.Қорғанбекова, А.Қ. Сайжан. - Астана: «Сарыарқа» баспасы,
2012. - 132 б.

ISBN 978-601-277-094-0

Бұл жинаққа тұнғыш рет Қазақтың халық әндері мен халық композиторларының әндері шертер ансамбліне лайықталып енгізіліп отыр. Бұл жинақ арнайы саз мектеп оқушылары мен жоғарғы музикалық оқу орындары студенттері мен мұғәлімдері үшін және де магистрантар мен докторанттарға, музикалық колледж оқушылары мен мұғәлімдеріне арналған оқу құралы болып табылады.

УДК 784(07)

© Сайжанов Қ., Тналин М.,

Сайжан А.Қ., Қорғанбекова Ш., 2012

© «Сарыарқа», 2012

ISBN 978-601-277-094-0

АЛҒЫ СӨЗ

1930 жылдары Қазақстандағы профессионалдық музыка өнерінің алғашқы қадамы Алматыда музыка техникумының ашылуынан басталғаны (1932 ж.) баршаға мәлім. Осы өнер ордасын ұйымдастырушы – еліміздегі саз өнерінің қай түріне болса да белсene ат салысып, олардың өсіп өркендең қалыптасуына басшылық жасаған, кейін КР-халық артисі, профессор, академик болған жазушы-композитор Ахмет Қуанұлы Жұбанов еді.

Қазірде аты әлемге мәшъүр Қазақтың Құрманғазы атындағы академиялық халық аспаптары оркестрінің ұйымдастып, биікке көтерілген кезеңдері осы А.Қ.Жұбанов атымен байланысты екені белгілі. 1933 жылды Ахаң сол техникумның жанынан Қазақ музыкасын зерттейтін кабинет және аспаптар жасайтын шеберхана ашты. Кабинеттің ғылыми қызметкерлігіне Ленинградтан композитор Е.Брусиловский, белгілі күйшілер М.Бекейханов, Л.Мұхитов, Қ.Медетовтер шақырылды.

Музыкалық жоғары білімді композиторлар халық музыкасының білгірлерімен бас қосып, көптеген ән-күйлерді нотаға түсірді. Бұл жазылған ән-күй ноталары кейін «Айман-Шолпан», «Қыз Жібек», «Жалбыр», «Шұға», «Ер Тарғын» операларының жарық көруіне тікілей негіз болған халқымыздың інжумаржандары еді. Ал, музыкалық аспаптар жасауға басқа ұлттың саз аспаптарын жасап көнігі болған ағайынды Мануэл және Борис Романенколар шақырылды. Олар бұл жұмысқа зор ықласпен кірісті. Аспаптардың формалары өлшеулері, музыка мамандары арқылы бекітілді. Бір аптадан кейін алғашқы домбыра – Махамбет Бекейханов және басқа мамандардың тексеруінен өтіп, қолдануға жарайтын болып шешілді. Домбыраның үні майда, даусы күшті әрі таза шықты. Техникум ұстаздары мен оқушыларынан А. Жұбанов құрған қазақ аспаптары ансамблі алғаш 11 домбырашыдан тұрса, ол ұзамай 17 адамға жетті. Сол себепті, Қазақстанда Қазақ аспаптарында бірлесіп орындау өнері, А.Жұбанов құрған домбырашылар ансамблінен басталған деуге толық негіз бар.

1934 жылды орыс оркестрін жоғарғы деңгейге көтерген В.Андреевтің үлгісімен А.Жұбанов домбыра бас, контрабас,тенор, прима сияқты домбыраның түрлерін жарыққа шығарды. Бұл аспаптарды да жасаған сол ағайынды Романенколар болды. Прима домбыраға балалайка мен мандолинаның сым ішектері тағылды. Алғашқыда прима домбыраға кварта бұрауындағы екі сым ішегі тағылса, 50-ші жылдары орыстың кіші домрасы секілді үш сым ішек тағылып, техникалық жағынан күрделі шығармаларды орындауға мүмкіндік молайды. Домбыра прима аспабын алғаш менгеріп, оркестр құрамында ойнап әрі ұстаздық жасаған азаматтар: Дүйсенбек Толыбеков, Петр Кан, Николай Лапченков, Фуат Мансуров, Алдаберген Мырзабеков, Тұрлан Құзембаев т.б. болды. Осы салада көп жылдар талмай еңбек жасаған және еңбектеніп жүрген азамат-ұстаздар:

Мұхтар Нарымбеков, Таңатар Алшабеков, Өтепберген Хамзаұлы (1984 жылы Алматы «Өнер» баспасынан прима домбыраға арналған Қазақ композиторларының шығармалары жарық көрді, аспапқа лайықтап құрастыруши – Ө. Хамзаұлы болатын), Аманбек Сұндетов, Серік Елемесов, Нұрлан Хамзин, Нұрлан Әбдірахман, Ерсайын Басығараев, Болат Беймурзаев, Қаныбек Асылбекұлы, Зәмзәгүл Ізмұратова, және т.б. ұстаздардың еңбектерін айта кеткен жөн.

Шертер аспабы табылып, оның осы күнгі Қазақ халық аспаптары ұжымдарына енуі – көрнекті этнограф, фольклор зерттеушісі Алматы консерваториясының профессоры Болат Шамғалиұлы Сарыбаевтың есімімен тікілей байланысты. Болат Сарыбаевтың айтуынша шертер өте көне аспап. Құрлысы қобызыға көбірек ұқсайды. Мойыны имектеу, беті көн терімен қапталған. Бірақ бұл аспапты саусақпен шертіп ойнағандықтан – шертер аталған. Домбыраның дамуы «шертермен тығыз байланысты сияқты» – дейді Б.Сарыбаев. Көне домбыраның кейбір бөлшектері шертерге ұқсас келеді. Мысалы: Шығыс Қазақстан облысында кездесетін үш ішекті домбыралар осы ұқсастықтың көрінісі. Шертер аспабының кейбір түрлерін Петербург музейлеріндегі музика аспаптары арасынан кездестіруге болады. Шертер аспабында алғаш ойнағандар: Өтепберген Хамзаұлы, Аманбек Сұндетов, Н.Хамзин, С.Елемесов, Н.Әбдірахман, Е.Басығараев, С.Әбдірахманов, З. Ізмұратова т.б.

Доцент Ерсайын Басығараевтың ұйымдастырымен 1990 жылы Алматы Құрманғазы атындағы консерваториясының халық аспаптары кафедрасы жанынан арнайы шертер класын ашып, бүгінгі күнге дейін толыққанды жұмыс істеуде. Сондай-ақ, шертер кластары Алматы, Астана, Ақтау, Қарағанды, Қекшетау және т.б. қалалардағы музикалық жоғарғы оқу орындары мен саз колледждерінде ашылып, жемісті еңбек етуде. Шертер аспабына лайықтап өндеп Қазақ әндері мен күйлерін нотаға түсіріп, алғаш жинақ шығарған доцент Е.Басығараев пен З. Ізмұратова болатын.

Бұл жинақтың алғашқы бөліміне шертер ансамбліне арналған Қазақтың 50-әні енсе, екінші қосымша бөліміне батыс, орыс классиктері мен Қазақстан композиторларының аспаптық туындылары енген. Барлық шығармаларда да шертер аспабы өте ұтымды қолданылған. Жинақ авторлары шертер және басқа да халық аспаптарын жетік білуі арқылы дыбыс ұнdestігін дәл табуына байланысты, сәтті өнделген туындылар екінші бір қырынан танылып, бояулары да қоюланып, әсерлене түскен. Бұл жағдай әрине, авторлардың терең білімділігін жоғары шеберлікпен ұштастыра білгендейгінің жемісі екендігін атап айтудымыз керек.

Корыта келе айтарым: бұл жинақ арнайы саз мектеп оқушылары мен жоғарғы музикалық оқу орындары студенттері мен мұғәлімдері үшін және де магистранттар мен докторанттарға, музикалық колледжд оқушылары мен мұғәлімдеріне арналған оқу күралы болатынына сенімдімін.

**Қарасай Сайжанов –
ҚазҰӨУ-нің доценті, күйші-ұстаз, дирижер,
КР- мәдениет қайраткері**

1. Айнамкөз

$\text{♩} = 85$

Кен, шалқыта

Мұхит

Шертер-1

Шертер-2

Бас-шертер

5

9

1.

2.

2. Ақбакай

$\text{♩} = 68$

Andante cantabile

Серіз сері

13

20

4/4

2/4

1.

25

2.

3

3

28

3/4

2/4

3. Калқа

♩ = 130

Халық әні

Musical score for 'Калқа' in 3/4 time. The score consists of three staves: Treble, Alto, and Bass. The tempo is indicated as ♩ = 130. The score begins with a series of eighth-note patterns followed by measures of quarter notes. Measure 9 features a melodic line with eighth-note pairs and quarter notes. Measures 17 and 21 continue the rhythmic pattern, ending with a repeat sign and a double bar line.

4. Дедімай-ау

♩ = 175

Халық әні

Musical score for 'Дедімай-ау' in 3/4 time. The score consists of three staves: Treble, Alto, and Bass. The tempo is indicated as ♩ = 175. The score begins with a series of eighth-note patterns followed by measures of quarter notes. Measures 29 and 33 continue the rhythmic pattern, ending with a repeat sign and a double bar line.

$\text{♩} = 100$

Allegretto

5. Ақерке

Халық әні

5. Ақерке

Халық әні

♩ **Moderato**

6. Ақ кербез

Халық әні

6. Ақ кербез

Халық әні

7. Шилі өзен

$\text{♩} = 140$

S. **Moderato**

Халық әні

Musical score page 1. It consists of three staves. The top staff is in common time (3/4), the middle staff is in common time (3/4), and the bottom staff is in common time (2/4). The key signature is A major (one sharp). The tempo is indicated as $\text{♩} = 140$ and the dynamic is **Moderato**. Measure 1 starts with eighth-note pairs in the top staff. Measures 2-3 show eighth-note patterns with some sixteenth-note grace notes. Measure 4 begins with a sixteenth-note pattern in the middle staff. Measures 5-6 show eighth-note patterns with sixteenth-note grace notes. Measure 7 ends with a sixteenth-note pattern in the bottom staff.

Musical score page 2. It consists of three staves. The top staff is in common time (3/4), the middle staff is in common time (3/4), and the bottom staff is in common time (2/4). The key signature is A major (one sharp). Measure 8 continues the eighth-note patterns from the previous page. Measures 9-10 show eighth-note patterns with sixteenth-note grace notes. Measure 11 begins with a sixteenth-note pattern in the middle staff. Measures 12-13 show eighth-note patterns with sixteenth-note grace notes. Measure 14 ends with a sixteenth-note pattern in the bottom staff.

Musical score page 3. It consists of three staves. The top staff is in common time (3/4), the middle staff is in common time (3/4), and the bottom staff is in common time (2/4). The key signature is A major (one sharp). Measure 15 continues the eighth-note patterns from the previous page. Measures 16-17 show eighth-note patterns with sixteenth-note grace notes. Measure 18 begins with a sixteenth-note pattern in the middle staff. Measures 19-20 show eighth-note patterns with sixteenth-note grace notes. Measure 21 ends with a sixteenth-note pattern in the bottom staff.

Musical score page 4. It consists of three staves. The top staff is in common time (3/4), the middle staff is in common time (3/4), and the bottom staff is in common time (2/4). The key signature is A major (one sharp). Measure 22 starts with a sixteenth-note pattern in the top staff. Measures 23-24 show eighth-note patterns with sixteenth-note grace notes. Measure 25 begins with a sixteenth-note pattern in the middle staff. Measures 26-27 show eighth-note patterns with sixteenth-note grace notes. Measure 28 ends with a sixteenth-note pattern in the bottom staff.

8. Балкурай

$\text{♩} = 100$

Халық әні

rit..

a tempo

rit.. $\text{♩} = 56$

асықпай

22

9. Назқоңыр

$\text{♩} = 70$

S. Асықпай

Серіз сепі

A musical score consisting of three staves. The top staff is in treble clef, the middle staff is in bass clef, and the bottom staff is in bass clef. All staves are in 2/4 time with a key signature of two sharps. The treble staff contains eighth-note patterns, some with grace notes. The bass staff contains eighth-note chords. The bottom staff contains quarter notes and eighth-note patterns.

10

A musical score for piano, featuring three staves. The top staff uses a treble clef and has a key signature of two sharps. It consists of ten measures of music. The middle staff also uses a treble clef and has a key signature of two sharps. It also consists of ten measures. The bottom staff uses a bass clef and has a key signature of one sharp. It consists of ten measures. The music includes various note values such as eighth and sixteenth notes, and rests. Measures 1-5 of each staff show a similar pattern of notes, while measures 6-10 introduce new patterns, notably measure 10 where the bass staff features sustained notes.

18

23

♩=88

10. Бір бала

Andantino

Халық әні

6

11.

16

23

26

11. Топ шенгел

Халық әні

16

23

26

12. Гауңар тас

$\text{♩} = 67$

Andante

Серіз сері

1

5

11

21

26

13. Қыздар-ай

$\text{♩} = 100$

Халық әні

7

12

18

14. Ақдариға

Moderato

Халық әні

22

27

32

1.

2.

15. Япурай

$\text{♩} = 60$

Асықпай, эндете

Халық әні

Musical score for 'Япурай' (15). The score consists of four staves. The top staff uses treble clef, the second staff alto clef, the third staff bass clef, and the bottom staff bass clef. The time signature is 2/4 throughout. The key signature has one sharp. The tempo is indicated as $\text{♩} = 60$. The lyrics 'Асықпай, эндете' are written above the first staff. The score includes dynamic markings like p (piano), f (forte), and mf (mezzo-forte). Measure numbers 1 through 6 are visible along the left margin.

16. Елім-ай!

Кожаберген жырау

12 Adagio

Musical score for 'Елім-ай!' (16). The score consists of four staves. The top staff uses treble clef, the second staff alto clef, the third staff bass clef, and the bottom staff bass clef. The time signature is 2/4 throughout. The key signature has one sharp. The tempo is indicated as 'Adagio'. The lyrics 'Елім-ай!' are written above the first staff. The score includes dynamic markings like p , f , and mf . Measure numbers 1 through 30 are visible along the left margin.

17. Екі жирен-1

$\text{♩} = 74$

Асықпай

Халық әні

9

17

24

18. Екі жирен-2

$\text{♩} = 70$

Асықпай, шалқыта

Халық әні

$\text{♩} = 157$

19. Елік-ай

Халық әні

Allegro

Continuation of the musical score for piece 19, 'Елік-ай'. The score continues from measure 6 to measure 10. The dynamics include ♩ , ♩ , and ♩ .

$\text{♩} = 146$
11 **Meno mosso**

♩

Continuation of the musical score for piece 19, 'Елік-ай'. The score continues from measure 11 to measure 15. The dynamics include ♩ , ♩ , and ♩ .

$\text{♩} = 157$

20. Еркем-ай

Халық әні

17 **Allegro**

Musical score for piece 20, 'Еркем-ай'. The score is written for three staves: Treble, Treble, and Bass. The tempo is indicated as $\text{♩} = 157$ and the dynamic is Allegro. The music consists of six measures of rhythmic patterns.

Continuation of the musical score for piece 20, 'Еркем-ай'. The score continues from measure 22 to measure 26. The dynamics include ♩ , ♩ , and ♩ .

27

$\text{♩} = 157$

21. Укілім-ай

Халық әні

32 Allegro

37

42

22. Ләйлім

 $\text{♩} = 78$

Moderato

Ақан сері

Musical score page 1. The score consists of three staves. The top staff uses treble clef, the middle staff uses treble clef, and the bottom staff uses bass clef. The time signature changes frequently between 3/4, 2/4, and 3/2. The tempo is marked as $\text{♩} = 78$ and the dynamic is Moderate (Moderato). The vocal line features eighth-note patterns and sixteenth-note figures. The piano accompaniment provides harmonic support with chords and rhythmic patterns.

Musical score page 2. The score continues with three staves. The vocal line maintains its eighth-note and sixteenth-note patterns. The piano accompaniment includes chords and rhythmic patterns. The time signature remains mostly 3/4 or 2/4.

Musical score page 3. The score continues with three staves. The vocal line and piano accompaniment patterns are consistent with the previous pages, featuring eighth-note and sixteenth-note figures and chords.

Musical score page 4. The score continues with three staves. The vocal line and piano accompaniment patterns are consistent with the previous pages, featuring eighth-note and sixteenth-note figures and chords. The piano part includes a ritardando (rit.) instruction.

23. Балқадиша

$\text{♩} = 100$

Allegretto

Ақан сері

10

1.

2.

24. Сәулем-ай

Allegretto

Халық әні

16

25

25. Каракөзім

$\text{♩} = 88$

Халық әні

Allegretto

10

26. Ахай демей

Allegretto

Халық әні

17

24